

References

1. Bohutskyi, Yu. P. (2008). *Samoorganizatsiia kultury: ontolohiia, dynamika, perspektyvy* [Self-organization: Ontology, dynamics, prospects]. Kyiv: Veselka.
2. Mamardashvili, M. K. (2000). *Estetika myshleniia* [Aesthetics of thinking]. Moscow: Moskovskaia shkola politicheskikh issledovani.
3. Kremen, V. H. (2014). *Liudyna yak subiekt tvorchoi diialnosti: innovatsiinyi aspekt* [Person as a subject of creativity: Innovative aspect]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 10-9, 6–10.
4. Semenovskikh, T. V. (2014). *Fenomen «klipovogo myshleniia» v obrazovatelnoi vuzovskoi srede* [Phenomenon of «clip thinking» in the educational environment of high school]. *Internet-Zhurnal «Naukovedeniie»*, 5 (24). Retrieved from <http://naukovedenie.ru/PDF/105PVN514.pdf>.
5. Tatenko, V. A. (1996). *Psikholohiia v subiektnom izmerenii* [Psychology in the subject dimension]. Kyiv: Prosvita.
6. Komarovska, O. A. & Myropolska, N. Ye. (Eds.) (2015). *Tekhnolohii khudozhno-estetychnoho vykhovannia uchniv osnovnoi shkoly u pozaklasnii roboti* [Technologies of artistic and aesthetic education of secondary school pupils in out-of-class work]. Kharkiv: Drukarnia Madryd.

УДК 379.821.035:39

А. В. Корнієнко, м. Київ

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті окреслено перебіг експериментального дослідження за темою «Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу», що було проведено на базі комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпровської міської ради. Визначено критеріальні характеристики, систему показників та педагогічні умови підвищення рівня етнокультурного виховання учнів.

Ключові слова: етнокультурне виховання, етнокультурна компетентність, експеримент, компоненти, критерії, показники, рівні сформованості.

Політика у сфері етнокультурного виховання є одним із основних напрямів діяльності держави, що набуває важливого значення в контексті становлення громадянського суспільства. Система освіти покликана забезпечити історичну спадкоємність поколінь і розвиток національної культури, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини. Одним із ефективних засобів етнокультурного виховання учнів є діяльність позашкільних навчальних закладів із залучення їх до занять декоративно-ужитковим мистецтвом, що ґрунтується на вивченні і засвоєнні української традиційної народної культури як суспільно-історичного явища.

Мета статті – окреслити перебіг експериментального дослідження за темою «Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу», що було проведено на базі комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпровської міської ради.

Метою зазначеного дослідження було визначення й експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Відповідно до цього, дослідження складалося з кількох етапів.

На першому етапі було проведено теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми етнокультурного виховання учнів для визначення сутності та структури ключових понять, а саме: *«етнокультурне виховання»* та *«етнокультурна компетентність»*.

Етнокультурне виховання ми розглядали з точки зору формування національної ідентичності, світогляду, соціальних і моральних позицій на основі національних та культурно-історичних цінностей. Отже, під *етнокультурним вихованням* ми розуміємо *цілеспрямований навчально-виховний процес, орієнтований на збереження та відродження національних і культурно-історичних особливостей конкретного регіону, країни; формування ціннісного ставлення до національної культури та історії.*

Результатом етнокультурного виховання є, на нашу думку, етнокультурна компетентність. Відповідно до результатів теоретичного аналізу проблеми, етнокультурну

компетентність ми виділяємо як одну з базових компетентностей у вихованців гуртків декоративно-ужиткового мистецтва. Під *етнокультурною компетентністю вихованців ми будемо розуміти їх готовність до взаєморозуміння та взаємодії, яка ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих у реальному житті (під час навчальних занять), спрямованих на успішну адаптацію в поліетнічному суспільстві, належному рівні їх обізнаності, практичних вміннях виконання виробів декоративно-ужиткового мистецтва.*

На основі аналізу науково-педагогічних досліджень було визначено компоненти вихованості заданої якості: *когнітивний, емоційно-ціннісний, практично-діяльнісний.*

Критерії *когнітивного* компоненту відображають знання історії та особливостей рідної культури, її традицій і звичаїв; наявність знань про вітчизняне мистецтво та мистецтво інших країн світу (показники: знання рідної мови, історії національної спільноти, народних звичаїв, традицій, обрядів, мистецтва, поліетнічного складу українського суспільства). Критерії *емоційно-ціннісного* компоненту спрямовані на ціннісне ставлення до культурного спадку свого та іншого етносів; усвідомлення себе суб'єктом української поліетнічної нації, виявлення поваги та толерантності до людей і культур інших національностей (показники: ідентифікація себе як представника певної нації, наявність національної гідності за належністю до українського народу, усвідомлення важливої ролі свого етносу в історії поліетнічного складу українського суспільства, толерантні відносини з представниками інших етносів). Критерії *практично-діяльнісного* компоненту відображають толерантне ставлення до інших культур та їх представників; наявність прагнення до оволодіння вітчизняною і світовою культурною спадщиною (показники: пропаганда необхідності зберігати культурні цінності, запобігати псуванню і знищенню культурних цінностей нації та сприяти їх відродженню, застосування знання національної культури у повсякденному житті).

Відповідно до розроблених критеріїв та показників було визначено три групи вихованців, кожна з яких відображала рівень сформованості етнокультурної компетентності: *високий, середній, низький.* До *високого рівня* було зараховано вихованців, які мали глибокі знання з історії і культури своєї нації, завжди готові були до спілкування, дружби, добрих

взаємин із представниками інших націй при збереженні власної ідентичності. Їм притаманне почуття гордості за належність до українського народу, вони позитивно висловлюються про свій народ. Вихованці брали активну участь у масових заходах, присвячених відродженню культурних цінностей держави, дотримувалися народних традицій, звичаїв, обрядів у повсякденному житті. *Середній рівень* притаманний тим учням, які мали недостатні знання з історії і культури своєї нації; вивчали цінності культури з необхідності, переважно тільки на заняттях, не виявляли активності на масових заходах. Вони ідентифікували себе з українським народом, але мали почуття національної меншовартості, неповноцінності. Їм притаманна обережність і недовіра у ставленні до представників інших етносів; народних звичаїв вони дотримувалися вибірково, епізодично; запобігали псуванню і нищенню культурних цінностей нації, але не сприяли їх відродженню. *Низький рівень* характеризував вихованців, у яких знання з національної історії і культури поверхневі, ці діти не виявляли зацікавленості до їх вивчення. Вони не вбачали сенсу у відродженні культурних цінностей, відмовлялися від участі у масових заходах, що були спрямовані на вивчення народних традицій та обрядів. У них не розвинене почуття національної гідності; вони не вбачають сенсу у відродженні культурних цінностей нації.

Для виявлення рівня сформованості етнокультурної компетентності у вихованців, відповідно до розроблених критеріїв, на основі методик А. Березіна, Р. Берези, В. Борисова, П. Щербаня, нами було розроблено власну методику оцінювання рівня сформованості заданої якості.

Таким чином, загальні результати констатувального етапу педагогічного експерименту, одержані під час вивчення стану сформованості етнокультурної вихованості у позашкільних навчальних закладах, дають змогу зробити такі висновки:

1. Педагогічний процес формування етнокультурної компетентності вихованців потребує наукового забезпечення його проведення, ретельного відбору змісту, форм, методів та засобів виховного впливу.
2. Нині одним з основних недоліків системи позашкільної освіти є недостатнє забезпечення педагогів позашкільних навчальних закладів навчальними посібниками, програмами етнокультурного спрямування. Існує необхідність

розширення спектру програм для напряму декоративно-ужиткового мистецтва.

Під час формувального етапу експерименту було проведено експериментальне дослідження організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності етнокультурного виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва у позашкільному навчальному закладі.

Першою умовою стало розроблення і впровадження наскрізної навчальної програми для різних гуртків Центру дитячої та юнацької творчості. Наскрізна навчальна програма «З Україною в серці» розроблена для вихованців шкільного віку гуртків різних напрямів позашкільного навчального закладу. Основна мета програми: формування етнокультурної компетентності підростаючого покоління на засадах історично-культурної спадщини українського народу, через інноваційні і традиційні форми та методи виховання. Основними формами і методами роботи за наскрізною програмою запропоновано: майстер-класи, рольові ігри, масові заходи (українські народні свята літнього, осіннього, зимового та весняного циклів), участь у виставках районного, міського, обласного рівнів; відвідування майстерень видатних майстрів з декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю.

Другою педагогічною умовою була розробка комплексу навчальних програм для гуртків декоративно-ужиткового мистецтва («Витинанка», «Народні ремесла України», «Плетіння та аплікація соломкою», «Кераміка», «Петриківський розпис»), відповідно до класифікації рівнів.

Цінність розробленого матеріалу полягає в тому, що:

- представлені навчальні програми спрямовані на формування інтересу до народної творчості, традицій і звичаїв рідного краю, патріотизму, формування етнонаціональних цінностей вихованців у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва позашкільних навчальних закладів, актуальність якого набуває особливої гостроти;
- кожна програма побудована за урахування наскрізного розв'язання виховних та дидактичних завдань, а також є складовою комплексу науково-методичного забезпечення;
- зміст подано так, що кожна програма може впроваджуватися як самостійна або як комплект, адаптуватися до умов окремого закладу.

Програми спрямовані на практичну діяльність вихованців, ознайомлення їх із понятійним апаратом народного мистецтва, оволодіння практичними навичками з виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

Програми початкового рівня мали характер ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом. Зміст було спрямовано на загальний розвиток, виявлення здібностей, обдарувань учнів, виховання інтересу до творчої діяльності.

Програми основного рівня надавали більш глибокі знання з обраного вихованцями виду декоративно-ужиткового мистецтва, практичні вміння і навички, які задовольняють потреби у професійному самовизначенні.

Третьою умовою було залучення учнів до науково-дослідницьких робіт та їх захисту в Малій академії народних мистецтв. Оскільки Центр є експериментальним закладом всеукраїнського рівня, то більшість робіт, представлених на захисті, були етнокультурної, етнографічної тематики. Так, старшокласники з Районного парламенту дітей та юнацтва представили праці на теми: «Вплив дитячих організацій України на формування етнічної культури молоді», «Український етнос в умовах золотоординського поневолення», «Українська народна вишивка: минуле та сьогодення», «Вирізнення українського народу із давньоруської етнополітичної спільноти» тощо.

До написання та захисту науково-дослідних робіт долучалися й учні гуртків соціально-реабілітаційного та гуманітарного напрямів. Роботи оцінювалися за такими критеріями: актуальність обраної теми у сучасному контексті розвитку етнокультури; глибина розкриття обраної теми; практичне застосування; перспективність розглянутої теми; оформлення роботи, застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Вихованці гуртків декоративно-ужиткового напряму разом із теоретичною частиною дослідницької роботи захищали і свої творчі роботи прикладного характеру, виконані у різних техніках, у поєднанні декількох технік, чи роботи нетрадиційні, як, наприклад, картина з паперу у техніці петриківського розпису. Змістовними були роботи на теми: «Етнографічні особливості української народної вишивки на прикладі оздоблення ляльки-мотанки та обрядового рушника»,

«Петриківський розпис і сучасність», «Особливості писанкового розпису на Україні. Солярні знаки в писанкарстві» тощо.

До дослідно-експериментальної діяльності залучалися і педагоги Центру дитячої та юнацької творчості. Теми найкращих їх робіт: «Традиції та сучасність народного гончарного мистецтва України, його вплив на виховання інноваційної особистості», «Відновлення та реконструювання старовинних обрядових рушників Катеринославщини», «Історія Петриківського розпису в колекції Дніпровського історичного музею», «Традиції та сучасність в українській народній витинанці».

Четвертою умовою є розроблення і впровадження програми «Етнокультурне виховання учнів», яка розрахована на 36 годин. Мета програми – підвищення рівня професійної майстерності педагогів позашкільних навчальних закладів, набуття ними знань про умови формування етнокультурних компетентностей, ціннісних орієнтацій, актуальних особистісних якостей вихованців.

Основні завдання:

- підвищити рівень кваліфікації педагогічних працівників з етнокультурного виховання учнів;
- ознайомити керівників гуртків з інноваційними формами і методами роботи;
- розвинути творчу уяву, нестандартне мислення, фантазію, виробити індивідуальний стиль роботи;
- виховати почуття гордості та пошану до традицій, надбань свого народу.

До і після впровадження у навчально-виховний процес вищевикладених умов було проведено опитування вихованців. За аналогією попередніх підрахунків, ми порівняли дані рівня вихованості етнокультурної компетентності експериментальної групи на початку та наприкінці експерименту.

Зі статистичного аналізу даних зроблено такі висновки:

1. При порівнянні розподілу учнів експериментальної групи на початку та наприкінці експерименту за рівнями вихованості когнітивного компоненту (рис. 1) виявлено розбіжності, різниця в даних високого рівня експериментальної групи на початку та в кінці експерименту становила +5,9%; середнього рівня – +8,9%; низького рівня – -14,8%.
2. При порівнянні розподілу учнів експериментальної групи на початку та наприкінці експерименту за рівнями

вихованості емоційно-ціннісного компоненту (рис. 2) різниця в даних високого рівня в експериментальній групі становила +5,2%; середнього рівня – +5,2%; низького рівня – -10,5%.

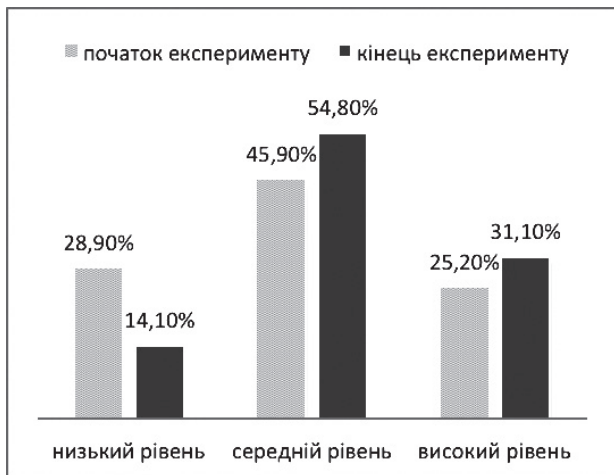

Рис. 1. Розподіл учнів експериментальної групи на початку та наприкінці експерименту за когнітивним компонентом

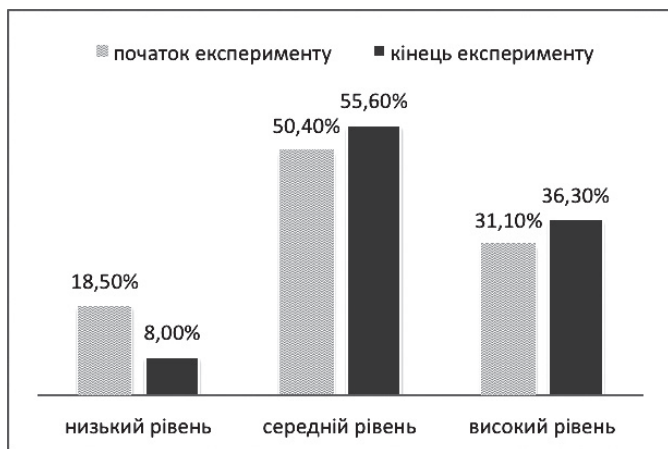

Рис. 2. Розподіл учнів експериментальної групи на початку та наприкінці експерименту за емоційно-ціннісним компонентом

3. Відповідно до порівняльної характеристики, даних діагностування учнів на початку та наприкінці експерименту в експериментальній групі за практично-діяльним компонентом (рис. 3), що різниця в показниках високого рівня становила +7,8%; середнього рівня – +6,4%; низького рівня – -19,9%.

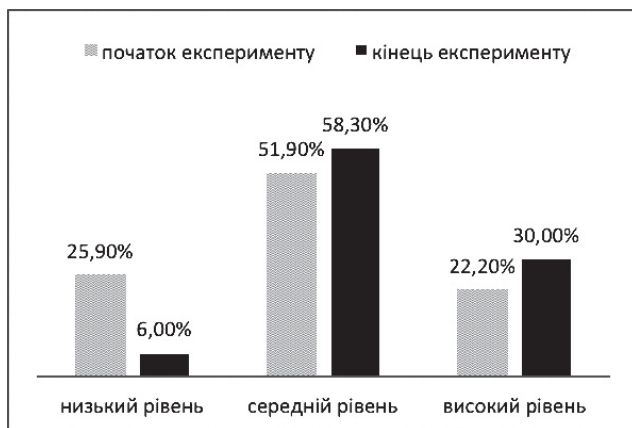

Рис. 3. Розподіл учнів експериментальної групи на початку та наприкінці експерименту за практично-діяльним компонентом

Обчисливши середнє арифметичне за всіма трьома компонентами етнокультурної компетентності учасників експериментальної групи на початку та наприкінці експерименту, ми отримали різницю в показниках високого рівня +7,4 %; середнього рівня – +7,6%, низького рівня – -7,4%.

Таким чином, загальні дані формувального етапу експерименту, здобуті під час дослідження стану вихованості етнокультурної компетентності учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу, уможливають висновок:

Отримані результати підтверджують значущість визначених організаційно-педагогічних умов використання комплексу розроблених матеріалів (наскрізна програма, підвищення професійного рівня педагогів, навчальні програми художньо-естетичного спрямування, масові заходи, майстер-класи, дослідницько-експериментальна робота вихованців під керівництвом керівників гуртків) у позашкільних навчальних закладах. Проведена робота і розроблене методичне забезпечення сприяють поглибленню знань та розширенню змісту

понятійного матеріалу з досліджуваної проблеми, удосконаленню навичок з виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

Література

1. Белик А. А. Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология / А. А. Белик. – М. : Смысл, 2001. – 555 с.
2. Маєвська Л. М. Етнокультурне виховання. Нормативно-правове забезпечення: Міжнародний та вітчизняний рівень / Л. М. Маєвська // Метод. реком. до курсу «Основи етнокультурного виховання». – Житомир : ЖДУ, 2007. – 302 с.
3. Мачуський В. В. Формування компетентностей особистості у позашкільному навчальному закладі / В. В. Мачуський // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік / [за ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника ; літ. ред. І. П. Білоцерківець]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – Вип. 4. – С. 292–295.
4. Мачуський В. В. Сучасне розуміння компетентнісного підходу у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників / В. В. Мачуський // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2012 рік / [за ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – Вип. 3. – С. 66–69.
5. Філіпчук Г. Г. Проблеми етнокультури в змісті шкільної освіти / Г. Г. Філіпчук // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 52-58.
6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58-64.

А. В. Корниенко

Этнокультурное воспитание учащихся средствами декоративно-прикладного искусства в условиях внешкольных учебных заведений

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье представлен ход экспериментального исследования по теме «Этнокультурное воспитание учеников средствами

декоративно-прикладного искусства в условиях внешкольного учебного заведения», которое было проведено на базе коммунального внешкольного учебного заведения «Центр детского и юношеского творчества» Днепропетровского городского совета. Определены критериальные характеристики, система показателей и педагогические условия повышения уровня этнокультурного воспитания учеников.

Ключевые слова: этнокультурное воспитание, этнокультурная компетентность, эксперимент, компоненты, критерии, показатели, уровни сформированности.

A. V. Korniienko

Ethno-Cultural Education of Students by Means of Decorative Applied Art in Out-of-School Educational Establishments

Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

In the article, the experimental research on the theme «Ethno-cultural education of students by means of decorative applied art in conditions of out-of-school educational institution» is presented. The research was conducted on the base of the communal out-of-school educational establishment «Center of children's and youth's creativity» of the Dnipro town council.

Criteria descriptions, a system of indices, and pedagogical conditions for increasing the level of ethno-cultural education of students are determined.

The efficiency of the developed conditions and methodic support was experimentally tested.

Keywords: ethno-cultural education, ethno-cultural competence, experiment, components, criteria, indexes, levels.

References

1. Belyk, A. A. (2001). *Lichnost, kultura, etnos: sovremennaia psikhologicheskaiia antropologiia* [Personality, culture, ethnos: modern psychological anthropology]. Moscow: Smysl.
2. Maievska, L. M. (2007). *Etnokulturne vykhovannia. Normatyvno-pravove zabezpechennia: Mizhnarodnyi ta vitchyzniani riven* [Ethnokultural education. Normatively-legal provision: International and national level]. Zhytomyr: ZhDU.
3. Machuskyi, V. V. (2014). *Formuvannia kompetentnosti osobystosti u pozashkilnomu navchalnomu zakladi* [Forming of competencies of personality in out-of-school educational establishment]. In O. V. Sukhomlynska, I. D. Bekh, H. P. Pustovit & O. V. Melnyk

- (Eds.), *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiyni potentsial: Vol. 4.* (pp. 292-295). – Ivano-Frankivsk: NAIR.
4. Machuskyi, V. V. (2013). Suchasne rozuminnia kompetentnisnogo pidkходу u pratsiakh vitchyznianskykh i zarubizhnykh doslidnykiv [Modern understanding of competence approach in native and foreign studies]. In O. V. Sukhomlynska, I. D. Bekh, H. P. Pustovit & O. V. Melnyk (Eds.), *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiyni potentsial: Vol. 3* [Modern educational process: Essence and innovation potential]. Proceedings of Conference of The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (pp. 66-69). Ivano-Frankivsk: NAIR.
  5. Filipchuk, G. G. (1999). Problemy etnokultury v zmisti shkilnoyi osvity [Problems of ethnoculture in the content of school education]. *Pedahohika i Psykholohiia [Pedagogics and Psychology]*, 4, 52-58.
  6. Khutorskoi, A. V. Klyuchevyye kompetentsyi kak komponent lichnostno-orientirovannogo obrazovaniia [Key competences as component of the personality-oriented education]. *Narodnoie obrazovaniie [Folk education]*, 2, 58-64.

УДК 37.013.42-053.6:37.013.42-043.5:38.013.42-021.475.4

Т. Ю. Куниця, м. Київ

ТРУДНОЩІ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті розкрито основні труднощі, з якими стикаються сучасні підлітки в процесі набуття навичок соціальної взаємодії. За допомогою діагностичних методик визначено рівень шкільної тривожності, притаманний підліткам, та рівень розвитку соціальних навичок, вивчено основні тенденції поведінки в реальній групі, складено емоційний портрет класу. Проведене дослідження дає підстави для визначення напрямів роботи соціальних педагогів, практичних психологів та класних керівників з метою надання соціально-педагогічної підтримки школярам.

Ключові слова: підлітки, соціальні навички, соціальна взаємодія.

Нині все більше людей віддають перевагу спілкуванню в соціальних мережах, уникаючи цим безпосереднього спілкування, що, як наслідок, призводить до деформацій у процесі формування соціальних навичок. Найбільшої актуальності це